

به نام خدا

ساختار و روش‌های پژوهش در علوم انسانی؛ نظریه و کاربرد

مؤلفان

حسن اسلامیان

ندا سلیمانی رودینه

ابوالفضل جلایری لایس

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۵

سرشناسه: اسلامیان، حسن، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور: ساختار و روشهای پژوهش در علوم انسانی؛ نظریه و کاربرد/ مولفان حسن اسلامیان، ندا سلیمانی رودبنه، ابوالفضل جلایری لایین.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۳۹۰ص: جدول، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۱۲۵-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیفا
یادداشت: کتابنامه.

موضوع: علوم انسانی — روش شناسی
موضوع: Humanities — Methodology
موضوع: علوم انسانی — تحقیق
موضوع: Humanities — Research
موضوع: فلسفه افکار: سلیمانی رودبنه، ندا، ۱۳۵۴ -
شماره افزوده: جلایری لایین، ابوالفضل، ۱۳۵۴ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ س ۵الف / AZ1۰۱
رده بندی دیربی: ۰۰۱/۱
شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۲۱۰۴۹

نام کتاب: ساختار و روشهای پژوهش در علوم انسانی؛ نظریه و کاربرد
مولفان: حسن اسلامیان - ندا سلیمانی رودبنه - ابوالفضل جلایری لایین
ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پیمان مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

چاپ: مدیران

قیمت: ۱۹۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۱۲۵-۹

تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۷
فصل اول: مقدمه‌ای بر پژوهش‌های علمی	
مقدمه	۲۳
مفهوم تحقیق	۲۴
مفهوم روش علمی	۲۶
ملاک‌های تمایز معرفت تجربی از دیگر انواع معرفت	۲۹
تفاوت علوم طبیعی (تجربی) و علوم اجتماعی (انسانی)	۳۰
ویژگی‌های علوم اجتماعی (انسانی)	۳۰
ویژگی‌های علوم تجربی	۳۴
تحقیق علمی	۳۵
معیارهای محتوایی پژوهش علمی	۳۶
ویژگی‌ها و مهارت‌های مورد نیاز یک پژوهشگر	۳۹
پیش نیازهای انجام پژوهش	۴۰
انواع روش‌های و رویکردهای تحقیق	۴۰
طبقه‌بندی انواع تحقیق بر اساس هدف	۴۱
طبقه‌بندی انواع تحقیق بر اساس میزان کاربرد مستقیم یافته‌ها و درجه تعمیم‌پذیری آنها ...	۴۳
طبقه‌بندی انواع تحقیق بر اساس میدان عمل	۴۴

۴۴	انواع تحقیقات علمی بر اساس ماهیت و روش
۴۷	روشهای تحقیق کمی، کیفی و ترکیبی
۴۷	روشهای تحقیق کمی
۴۸	روشهای تحقیق کیفی
۵۱	روشهای تحقیق آمیخته یا ترکیبی
۵۵	جستجوی منابع و اطلاعات علمی در پایگاههای معتبر
۵۵	سازمانهای معتبر علمی
۵۶	بانکهای اطلاعاتی
۵۷	نحوه جستجو و راحل جستجوی منابع در بانکهای اطلاعاتی
۵۸	مروری بر چند پایگاه اطلاعاتی

فصل دوم: انتخاب موضوع و طرح ریزی مساله پژوهش

۷۷	مقدمه
۷۷	ویژگیهای موضوعات پژوهشی مناسب
۸۰	راهکارهای عملی برای انتخاب موضوع تحقیق
۸۱	دشواریهای متعارف در انتخاب موضوع مناسب تحقیق و راهکارهای عبور از آنها
۸۵	منابع انتخاب موضوع تحقیق
۸۶	نکات مهم در انتخاب «عنوان» موضوع پژوهش
۸۷	طراحی و بیان مسئله پژوهش
۸۸	عناصر اصلی بیان مساله
۸۹	مقدمه بیان مساله
۹۰	تعریف مساله
۹۲	اهمیت و ارزش مساله پژوهش
۹۴	نکتههای مهم در خصوص کیفیت بیان مساله پژوهش

ویژگی‌های یک مسئله پژوهشی مطلوب	۹۶
---------------------------------------	----

فصل سوم: طراحی اهداف، سئوالات و فرضیه‌های پژوهش

مقدمه	۱۰۱
اهداف تحقیق	۱۰۱
ملاکهای تدوین اهداف پژوهش	۱۰۲
اهداف کلی و جزئی	۱۰۳
طرح فرضیه‌های تحقیق	۱۰۴
مفهوم فرضیه	۱۰۵
ویژگیهای یک فرضیه مناسب	۱۰۶
کارکردهای علمی فرضیه	۱۰۸
انواع فرضیه‌های پژوهش	۱۰۹
سئوالات تحقیق	۱۱۰
سئوالات توصیفی، رابطه‌ای و تفاوتی	۱۱۱
طرح سئوالات به صورت کلی و جزئی	۱۱۲

فصل چهارم: تدوین پیشینه نظری و تجربی پژوهش

مقدمه	۱۱۵
اهمیت بررسی پیشینه در تحقیق	۱۱۷
اهداف بررسی و تدوین پیشینه پژوهش	۱۱۹
کارکردها و مزایا مطالعه ادبیات و سوابق مسئله تحقیق	۱۲۲
ارکان اساسی در مبانی نظری و تجربی پژوهش	۱۲۵
مبانی نظری تحقیق	۱۲۵
مبانی تجربی تحقیق	۱۲۶
تعاریف مفهومی و مفهوم‌سازی در چارچوب نظری تحقیق	۱۲۷

۱۲۹	 استفاده از تئوری در چارچوب نظری
۱۳۰	 تعامل تئوری، چارچوب نظری و مسئله تحقیق
۱۳۱	 استفاده از تبیین در چارچوب نظری تحقیق
۱۳۲	 اصول مهم در مرور و تدوین پیشینه پژوهش
۱۳۲	 تعیین نوع مرور و تدوین پیشینه تحقیق
۱۳۴	 شناسایی منابعی که باید مرور شود
۱۳۸	 چگونگی مطالعه و مرور پیشینه تحقیق
۱۳۹	 یادداشت برداری از مطالب مرور شده
۱۳۹	 ساختار مرور پیشینه تحقیق
۱۴۱	 سبک نگارش آخرین پیشینه تحقیق
۱۴۲	 بازنگری نهایی پیشینه تحقیق
۱۴۴	 اشتباهات معمول در بررسی ادبیات

فصل پنجم: روش‌شناسی پژوهش

۱۴۹	 مقدمه
۱۴۹	 نوع مطالعه
۱۵۰	 جامعه و نمونه آماری
۱۵۲	 روشهای نمونه‌گیری
۱۵۲	 روشهای نمونه‌گیری احتمالی
۱۵۲	 نمونه‌گیری تصادفی ساده
۱۵۴	 نمونه‌گیری سیستماتیک
۱۵۶	 نمونه‌گیری طبقه‌ای
۱۵۹	 نمونه‌گیری خوشه‌ای
۱۶۰	 نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای

۱۶۱	نمونه‌گیری با احتمال متغیر
۱۶۲	نمونه‌گیری فاصله‌ای
۱۶۳	روشهای نمونه‌گیری غیر احتمالی
۱۶۳	نمونه‌گیری اتفاقی
۱۶۳	نمونه‌گیری هدفمند
۱۶۴	نمونه‌گیری مد
۱۶۴	نمونه‌گیری کلاسیک
۱۶۵	نمونه‌گیری سه‌پایه‌ای
۱۶۵	نمونه‌گیری سه‌پایه‌ای غیردستی
۱۶۵	نمونه‌گیری از ناهمگونی‌ها
۱۶۶	نمونه‌گیری گلوله برفی
۱۶۶	نمونه‌گیری متعادل
۱۶۶	نمونه‌گیری سازوار
۱۶۷	نمونه‌گیری در تحقیقات کیفی
۱۷۰	تعیین حجم نمونه آماری
۱۷۰	محاسبه حجم نمونه با فرمول کوکران
۱۷۲	جدول مورگان برای محاسبه حجم نمونه
۱۷۲	متغیرهای پژوهش
۱۷۳	سازه، مفهوم و متغیر
۱۷۳	تعریف متغیر
۱۷۴	انواع متغیرها
۱۷۴	متغیر مستقل و وابسته
۱۷۶	متغیر پیوسته و طبقه‌ای

۱۷۸	متغیرهای کمی و کیفی
۱۷۹	متغیرهای فعال و خصیصه‌ای
۱۸۰	متغیرهای تعدیل کننده
۱۸۱	متغیرهای مداخله‌گر
۱۸۲	متغیر کنترل
۱۸۴	متغیرهای دو ارزشی و چند ارزشی
۱۸۵	متغیرهای مزاحم و ناخواسته
۱۸۷	مقیاس‌های اندازه‌گیری
۱۸۸	مقیاس اسمی
۱۸۹	مقیاس ترتیبی
۱۹۰	مقیاس فاصله‌ای
۱۹۱	مقیاس نسبی
۱۹۲	طیف‌های اندازه‌گیری
۱۹۲	طیف لیکرت
۱۹۳	طیف تراکمی یا گاتمن
۱۹۴	طیف افتراق معنایی
۱۹۵	طیف بوگاردوس
۱۹۷	طیف تورستون
۱۹۸	طیف آزگود
۱۹۸	جدول متغیرها و نحوه تکمیل آن
۲۰۱	روش جمع‌آوری اطلاعات
۲۰۱	ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات
۲۰۱	اسناد و مدارک

مشاهده	۲۰۴
پرسشنامه	۲۱۰
مصاحبه	۲۱۵
روایی و پایایی ابزارهای پژوهش	۲۲۴
اجرای دوباره آزمون یا روش بازآزمایی	۲۲۴
روش موازی یا استفاده از آزمون‌های هم‌تا	۲۲۵
روش تنصیف (نیمه کردن)	۲۲۵
روش کودر-ریچاردسون	۲۲۶
روش آلفای کرون‌بخ	۲۲۷
اعتبار اندازه‌گیری (روایی) ابزار اندازه‌گیری	۲۲۸
اعتبار محتوا	۲۲۸
اعتبار ملاکی	۲۲۹
اعتبار سازه	۲۳۰
اعتبار عاملی	۲۳۱
طرح تجزیه و تحلیل اطلاعات	۲۳۱
فصل ششم: تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش	
مقدمه	۲۳۵
مراحل عمومی تجزیه و تحلیل داده‌ها	۲۳۷
اقسام تجزیه و تحلیل	۲۳۹
تجزیه و تحلیل کمی	۲۴۰
تجزیه و تحلیل کیفی	۲۴۰
تجزیه و تحلیل توصیفی	۲۴۱
تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای	۲۴۱

۲۴۲	تجزیه و تحلیل علی یا تبیینی
۲۴۲	تجزیه و تحلیل تفسیری
۲۴۳	آمار توصیفی
۲۴۳	تشکیل جدول توزیع فراوانی
۲۴۶	ترسیم نمودار و انواع نمودارهای آماری
۲۵۰	محاسبه شاخص های مرکزی
۲۵۰	نما
۲۵۱	میان
۲۵۲	میانگین
۲۵۲	شاخص های پراکندگی
۲۵۳	دامنه تغییرات
۲۵۳	انحراف چارکی
۲۵۳	انحراف متوسط
۲۵۵	واریانس
۲۵۶	ضریب تغییرات (پراکندگی نسبی)
۲۵۷	همبستگی و رگرسیون
۲۵۷	تحقیق همبستگی دو متغیری
۲۵۷	تحلیل رگرسیون
۲۵۹	رگرسیون لجستیک (لوجستیک)
۲۶۰	تحلیل ماتریس کواریانس یا همبستگی
۲۶۰	تحلیل عاملی
۲۶۰	مدل معادلات ساختاری
۲۶۱	آمار استنباطی

۲۶۲	آزمون‌های آمار استنباطی
۲۶۳	آزمونهای پارامتریک و ناپارامتریک
۲۶۴	آزمون کی دو (خی دو یا مربع کای)
۲۶۵	آزمون Z - آزمون خطای استاندارد میانگین
۲۶۶	آزمون استیودنت t
۲۶۹	آزمون F
۲۶۹	تحلیل واریانس
۲۸۱	تحلیل کوواریانس
۲۸۷	آزمون کوکران
۲۸۷	آزمون فریدمن
۲۸۹	آزمون کالماگورف - اسمیرانف
۲۸۹	آزمون کالماگورف - اسمیرانف دو نمونه‌ای
۲۸۹	آزمون کروسکال - والیس
۲۹۱	آزمون مک نمار
۲۹۲	آزمون میانه
۲۹۳	آزمون علامت
۲۹۴	آزمون تی هتلینگ (T)
۲۹۵	آزمون مان وایتنی U
۲۹۶	آزمون ویلکاکسون
۲۹۸	آزمون لون
۲۹۸	آزمونهای آماری متناسب با اهداف تحقیق

فصل هفتم: ارائه یافته‌های پژوهش و تفسیر نتایج

۳۱۱	مقدمه
-----	-------------

۳۱۱	بخش یافته ها و نتایج پژوهش
۳۱۲	ساختار و محتوای کلی بخش یافته ها و نتایج پژوهش
۳۱۲	مقدمه بخش یافته ها و نتایج
۳۱۲	توصیف داده ها در قالب جداول و نمودارهای توصیفی
۳۱۳	نتایج حاصل از آزمون فرضیه ها یا سؤالات تحقیق
۳۱۴	نکات مهم در ارتباط با ارائه نمودارهای آماری
۳۱۴	نکات مهم در ارتباط با ارائه داده ها در جداول آماری
۳۱۵	قسمت بحث و نتیجه گیری
۳۱۶	ساختار بخش بحث و نتیجه گیری و تفسیر نتایج تحقیق
۳۱۶	مقایسه پژوهش فعلی و سایر پژوهشها
۳۱۶	ذکر مزیت های پژوهش حاضر و نتیجه گیری
۳۱۷	زمان فعل ها
۳۱۷	اشکالات شایع
۳۱۷	محدودیت های پژوهش
۳۱۷	ایده هایی برای انجام مطالعات بیشتر
۳۱۸	نکات مهم در تدوین بخش بحث و نتیجه گیری

فصل هشتم: شیوه های استناددهی درون متنی و بیرون متنی

۳۲۱	مقدمه
۳۲۲	فهرست منابع
۳۲۳	موارد مختلف در استناد
۳۲۴	نقل قول
۳۲۵	چگونگی تهیه ی فهرست مراجع
۳۲۸	نحوه نگارش منبع متن گرفته شده از مقالات مجلات در فهرست منابع

نحوه نگارش متن گرفته شده از اینترنت و وب در فهرست منابع	۳۲۹
نحوه نگارش متن گرفته شده از کتاب در فهرست منابع	۳۳۰
نحوه نگارش متن گرفته شده از مقالات ارائه شده در کنفرانس ها یا کنگره ها در فهرست منابع	۳۳۲
نحوه نگارش متن گرفته شده از پایان نامه در فهرست منابع	۳۳۲
نحوه نگارش متن گرفته شده از پست الکترونیک و مکالمات فردی در فهرست منابع	۳۳۳

فصل نهم: تدوین گزارش نهایی تحقیق

مقدمه	۳۳۷
تدوین گزارش تحقیق در قالب مقالات علمی	۳۳۸
انواع مقالات	۳۳۹
انواع مجلات علمی	۳۴۲
ساختار و محتوای مقاله علمی	۳۴۵
نکات مهم برای ارتقای کیفیت تدوین مقالات علمی و افزایش احتمال پذیرش مقالات	۳۵۳
نکات کاربردی در انتخاب مجلات مناسب، مقاله های انجام شده	۳۵۳
تدوین گزارش تحقیق در قالب پایان نامه	۳۵۵
ساختار و فصول پایان نامه	۳۵۵

فصل دهم: رعایت اصول اخلاقی در فرایند پژوهش

مقدمه	۳۶۳
اصول اخلاقی فردی پژوهشگر	۳۶۵
اصول اخلاقی مرتبط با شرکت کنندگان پژوهش	۳۶۹
اصول اخلاقی مرتبط با انتشار نتایج پژوهش	۳۷۱
فهرست منابع و مآخذ	۳۷۹

پیشگفتار

در بین کارکردهای مختلف نظام‌های آموزشی، پژوهش از جایگاه ویژه و ارزشمندی برخوردار است؛ چرا که پژوهش‌ها و یافته‌های منتج از آنها، اصلی‌ترین وسیله برای پیشبرد و ارتقای علوم مختلف می‌باشد. بر همین اساس در عصر حاضر، توجه به پژوهش و کارکردهای آن در همه مراکز و موسسات آموزشی و پژوهشی، مورد عنایت ویژه سیاست‌گذاران، کارفرمایان و محققان قرار گرفته است.

امروزه پژوهش در عرصه‌های گوناگون سیرات بشری، چنان وسعت و عمقی یافته که یکی از محورها و عوامل اصلی رشد، تعالی و دانایی در جامعه‌ای تلقی می‌شود. توسعه یک جامعه در ابعاد مختلف، به کمیت و کیفیت تولید و مصرف اطلاعات علمی معتبر و دسترسی سریع و آسان به منابع علمی موثق، وابسته است. دانسته‌های ما یا با مطالعه منابع اطلاعاتی موجود و یا بنا به پژوهش‌هایی که خود انجام می‌دهیم به دست می‌آید. اگر این دانسته‌ها بر پایه نتایج پژوهش‌های قبلی باشد، در واقع به مصرف اطلاعات پرداخته‌ایم و اگر مبتنی بر مشاهدات و تحلیل‌های جاری باشد، تلاش ما به تولید اطلاعات منجر شده است؛ بنابراین، منبع اصلی تولید اطلاعات کاربردی، یافته‌ها و دانش جدید، فعالیت‌های پژوهشی و مطالعات علمی است. پژوهش در هر موضوع، به هر گونه و در هر سطحی که انجام شود، تلاشی منسجم و نظام‌مند در راستای توسعه دانش موجود درباره موضوع‌هایی است که با آنها سروکار داریم. در واقع پژوهش کوششی است برای یافتن بهترین راهکارهای ممکن برای حل مشکلات موجود و بهبود کیفیت زندگی در

ابعاد مختلف و بستری است برای گسترش مرزهای دانش و گشودن افق‌های تازه برای آیندگان. پژوهشگران با روش‌های علمی، در صدد رسیدن به شناختی تازه از مسائل و مفاهیم گوناگون هستند و با نگاهی نقادانه و موشکافانه به پیرامون خود می‌نگرند و برای رفع مشکلات جامعه و ارائه بهترین راهکارهای عملی، اطلاعات موثقی در اختیار متولیان امور می‌گذارند.

با نظر به آنچه اشاره گردید؛ امروزه با پیچیدگی روزافزون امر تعلیم و تربیت و پیشرفت علوم فناوری‌های مدرن، جامعه علمی نیاز دارد با تولید علم، دانش و یافته‌های نوین از طریق انجام پژوهش‌های کاربردی، به حوزه‌ای از معرفت و دانش برای پاسخگویی به مسائل چالش‌برانگیز و تحول‌آفرین در نظام تعلیم و تربیت و همچنین بهسازی زندگی اجتماعی و اقتصادی مردم، دست یابد. بدین جهت؛ ضرورت شناخت کافی فراگیران و محققان از استراتژی، روش‌ها و روشهای کاربردی پژوهش، امری بسیار مهم و تعیین‌کننده می‌باشد.

با وجود اهمیت روزافزون پژوهش و مطالعات علمی، و متعاقب آن انتشار آثار متعدد در حوزه تحقیق و پژوهش در کشور، باز به نظر می‌رسد آثار و تالیفاتی که به موازات ارائه مباحث تئوریک در زمینه پژوهش، حاوی محتوای کاربردی و فراگیرمحور نیز برای استفاده محققان در حوزه عمل باشند، به اندازه کافی تدوین و تالیف نشده است.

بر همین اساس اثر حاضر با عنوان "ساختار و روش‌های پژوهش در علوم انسانی؛ نظریه و کاربرد" با هدف ارائه مبانی، ساختار، روشها و تکنیک‌های کاربردی پژوهش در حوزه علوم انسانی، مشتمل بر ۱۰ فصل به شرح ذیل، تدوین و تالیف گردید:

■ فصل اول: مقدمه‌ای بر پژوهش‌های علمی

■ فصل دوم: انتخاب موضوع و طرح مساله تحقیق

■ فصل سوم: طراحی اهداف، سئوالات و فرضیه‌های تحقیق

■ فصل چهارم: چهارچوب نظری و تجربی پژوهش

■ فصل پنجم: روش‌شناسی پژوهش

■ فصل ششم: روشهای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق

- فصل هفتم: ارائه یافته‌های پژوهش و تفسیر آن
- فصل هشتم: استناددهی درون متنی و برون متنی
- فصل نهم: تدوین گزارش نهایی تحقیق
- فصل دهم: رعایت اصول اخلاقی در فرایند پژوهش.

امید داریم این کتاب بستری را برای توسعه اندیشه و عمل در زمینه پژوهش علمی، فراهم نموده و بتواند برای علاقه‌مندان و پژوهشگران در فرایند انجام پژوهش‌های علمی، مفید باشد. از خوانندگان و مخاطبان عزیز تقاضا داریم با ارائه انتقادات، دیدگاه‌ها و پیشنهادهای ارزشمند خود، ما را در جهت رفع نقایص احتمالی این اثر، یاری نمایند^۱.

حسن اسلامیان؛

دانشجوی دکترای علوم تربیتی و مدرس دانشگاه

۱. علاقه‌مندان می‌توانند انتقادات، دیدگاه‌ها و پیشنهادهای خود را به نشانی الکترونیکی eslamian.1362@yahoo.com ارسال نمایند.